

Heide vertelt

nummer: 117

27 maart 2022

Opnieuw vroeg uit de veren!

Zondag vandaag, de meeste mensen moeten niet aan het werk en kunnen om die reden wat langer uitslapen. Zij die wel aan het werk moesten deze morgen hebben het ongetwijfeld gevoeld, de klok werd deze nacht een uurtje teruggezet, we schakelen over naar zomertijd! Ook wij zijn er deze maal bijzonder vroeg bij maar dat heeft dan weer niets te maken met het zomertijd, wel met de wielklassieker Gent-Wevelgem die vandaag wordt verreden en waar uw redacteur is uitgenodigd!

Jef Ongenaë eerste kampioen van Kalmthout wielrennen

Jos ONGENAË, Calmpthout

In 1937 werd het allereerste kampioenschap van Kalmthout voor het wielrennen georganiseerd. Het had plaats in de Acht Zaligheden rondom café 't Konijntje in de René Willemeestraat. De winnaar werd Jef Ongenaë. Jef was de zoon van een Nederlandse vader en een Kalmthoutse moeder, hij werd geboren op 5 februari 1912. Op 19 jarige leeftijd begon hij te koersen bij de beginnelingen. In 1938 werd hij Belgisch kampioen bij de Junioren om dan vanaf 1937 te gaan koersen als beroepsrenner. 1939 was zijn beste seizoen met overwinningen in liefst 24 overwinningen, in de kranten werd hij toen de "ongenaakbare Koning van het Kempenland" genoemd. Jef was in zijn glorieperiode zeker één van de betere renners en dan spreken we over de periode van 1931 tot het uitbreken van WO II in 1940. Het waren andere tijden, dat spreekt voor zich. Om zich te verplaatsen naar de verschillende wedstrijden her en der in België en Nederland had Jef een Harley Davidson gekocht. Steevast reed zijn kameraad mee, die zat dan achterop en hield de koersfiets van Jef vast. Kun je het voorstellen? Toen de oorlog uitbrak was Jef bang dat zijn motor in beslag zou genomen worden, hij begroef hem in de tuin. Toen hij de bromfiets na bijna vijf jaar oorlog weer bovenhaalde bleek dat deze ondertussen volledig

verroest was en naar de schroothoop kon. Na zijn wielercarrière werd Jef drankenhandelaar. Jarenlang zagen wij hem nog in het Kalmthoutse straatbeeld meestal met de fiets, de brouwerswagen volgend die door zijn schoonzoon Juliën Knockaert (ook al een gewezen beroepsrenner) werd bestuurd. Ook zijn zoon Flory was geen onbekende in de wielwereld. Ook hij werd beroepsrenner maar legde zich vooral toe op het veldrijden. Hij verdedigde tweemaal ons

land tijdens het WK veldrijden, in 1968 en 1969. En je hoor... ook Flory (geb. 2/12/1945) startte een drankenhandel in Kapellen, nu voorgezet door zijn zoon.

Het kampioenschap van Kalmthout werd, zo lezen we, al een eerste maal betwist in 1937. Een kleine tien jaar geleden werd hier opnieuw mee gestart. Nu na twee jaar onderbreking door de coronamaatregelen is het Kampioenschap van Kalmthout er terug op zondag 29 mei 2022 met vertrek en aankomst aan het ontmoetingscentrum Zonedauw.

(bijdrage van de redactie)

De militaire steenbakkerijen in Heide en Kapellenbos

Danny Mathysen schreef voor ons een artikel over de militaire steenbakkerijen die tijdens de periode van 1837 tot 1879 gevestigd waren in Heide en Kapellenbos.

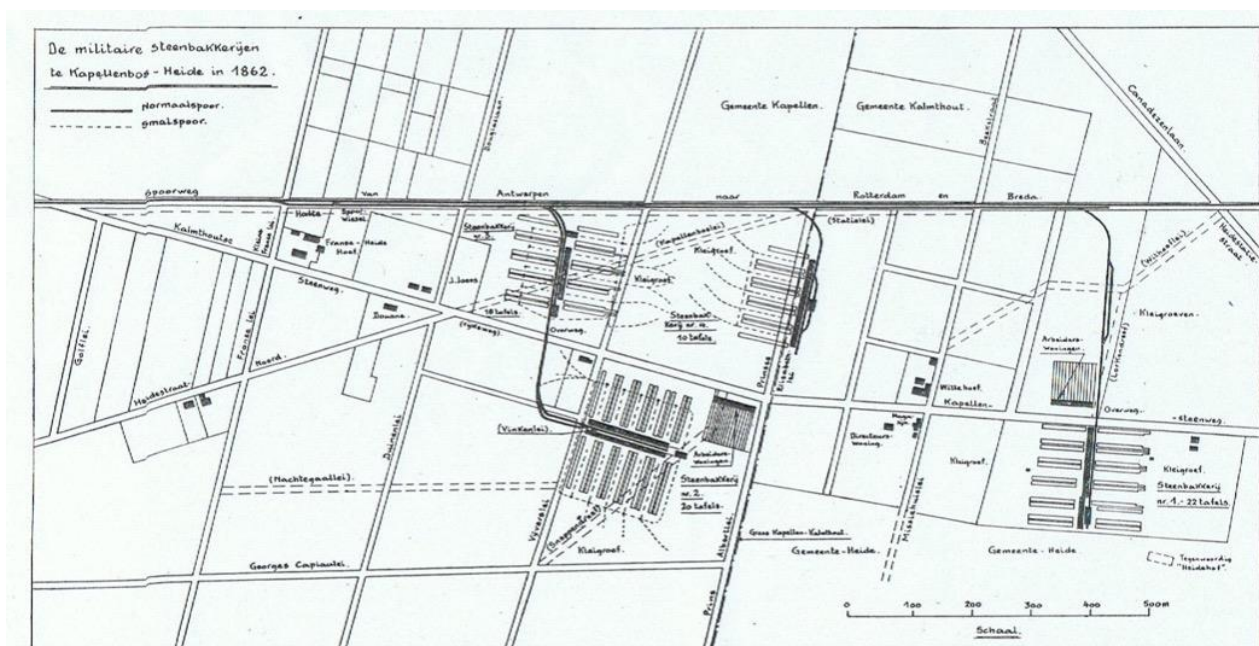
De vroegste vermelding in onze streek van Edouard De Vijlder, is de aanvraag uit 1837 ingediend door Brussels advocaat Van Tichelt in opdracht van eigenaar Edouard De Vijlder voor het oprichten van een veldoven om stenen te bakken in de nabijheid van de Witte Hoeve. Hiervoor werd, na uitvoering van het verplichte *de commodo et incommodo* onderzoek (bevraging van de bevolking tussen 24 en 30 september 1837), goedkeuring gegeven door het gemeentebestuur op 5 oktober 1837 (document ondertekend door toenmalig burgemeester Cornelius Cas). De veldoven mocht opgericht worden op een perceel heidegrond langs de weg van Calmpthout naar Cappellen (westelijke grens). Het perceel was in het noorden begrensd door de gemeentelijke heidegronden en het was op ongeveer 60 meter afstand gelegen ten noorden van zijn andere eigendom, zijnde de Witte Hoeve, die op dat ogenblik bewoond werd door Denis Van Laerhoven. Met uitzondering van

de Witte Hoeve (waarvoor de minimale afstand bepaald werd op 60 meter), diende de veldoven opgericht te worden op ten minste 200 meter afstand van de dichts bijzijnde bewoning en op ten minste 10 meter afstand van de steenweg van Calmpthout naar Cappellen. Een veldoven is een tijdelijke oven opgebouwd uit op elkaar gestapelde stenen, zodat een oven gevormd wordt, die vervolgens kan dienen om nieuwe stenen te bakken. Veldovens

werden traditioneel opgebouwd om na één seizoen weer afgebroken te worden, waarna een nieuwe veldoven op een andere plaats opgebouwd werd het daaropvolgende jaar. Dit verklaart waarom er geen dossiers voor bouwvergunning teruggevonden kunnen worden in de gemeentelijke noch in de rijksarchieven. Op 25 juni 1852 werd in Sint-Jans-Molenbeek de firma *Société François Pauwels* opgericht door de heren François Pauwels, Louis Emerique, Edouard De Vijlder, Emile De Vijlder en Urbain Van Vreckom. Deze firma zou zich toeleggen op het vervaardigen van spoorwegmaterieel. De locatie te Sint-Jans-Molenbeek was niet toevallig een ideale locatie voor dergelijke activiteiten, vermits het allereerste Belgische treinstation (en ook het allereerste treinstation op het Europese vasteland) – *Bruxelles-Allée-Verte* – gelegen was op het grondgebied van Sint-Jans-Molenbeek, waardoor deze Brusselse randstad zich snel zou ontwikkelen tot een industriële wijk die bekend stond als *le petit Manchester*. In het midden van de jaren 1850 bereikte de *Société François Pauwels* het toppunt van welvaart en waren er maar liefst 1.800 arbeiders in dienst. Na deelgenomen te hebben aan de *Exposition Universelle des produits de l'Agriculture, de l'Industrie et des Beaux-Arts de Paris 1855* (15 mei 1855 tot 15 november 1855), werd François Pauwels opgenomen in de Leopoldsorde. Alle arbeiders en hun gezinnen, evenals een heel aantal grootwaardigheidsbekleders werden op 30 december 1855 uitgenodigd voor een gigantisch bal in

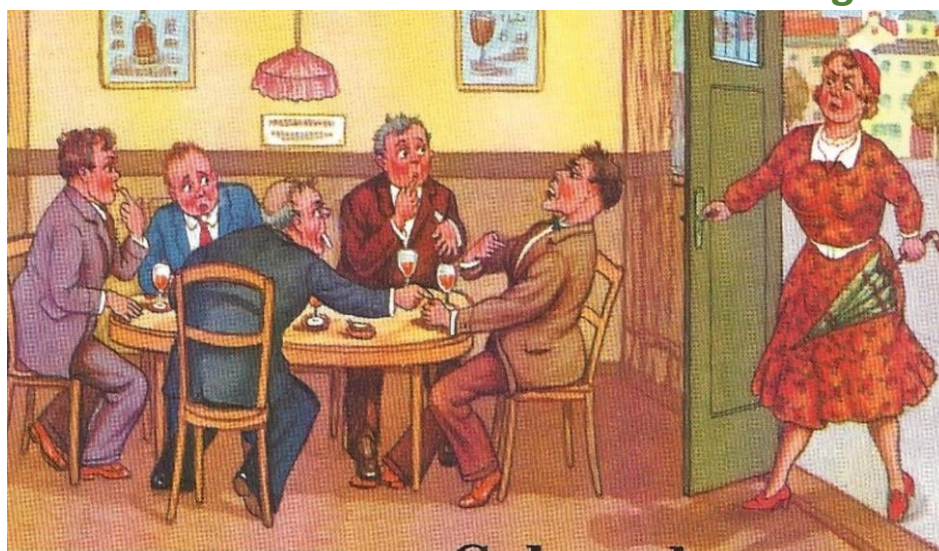
de fabriekshallen van de *Société François Pauwels* die voor de gelegenheid omgetoverd waren tot weelderige salons. De vijf oprichters van de *Société François Pauwels*, waaronder Edouard De Vijlder, kregen in 1856 de steun van bankier Ernest Henri Brugmann en ingenieur Joseph Louis Victor Du Pré. De zeven mannen richtten in de zomer van 1856 de *Compagnie Générale de Matériels de Chemins de Fer* op, met als vestigingsplaats de fabrieksterreinen van de vroegere *Société François Pauwels*. De *Compagnie Générale de Matériels de Chemins de Fer* werkte vanaf eind 1857 tot aan het faillissement in 1867 vanuit twee vaste vestigingsplaatsen, meer bepaald in Sint-Jans-Molenbeek en in Clichy-la-Garenne. Daarnaast werkte het bedrijf met diverse kleinere werkplaatsen (in onder meer Bulgarije, Italië en Spanje), die telkens ingericht werden op de locatie van grote projecten (spoorwegbruggen, aanleg van spoorwegen, enz.) waartoe het bedrijf zich geëngageerd had. De Belgische vestiging werd eind 1859 aangesteld voor de uitvoering van de werken voor de Brialmont-omwalling van Antwerpen. Daarnaast heeft het bedrijf het Sint-Felix pakhuis gebouwd in Antwerpen (1858-1859), waar momenteel de archieven van de stad Antwerpen in ondergebracht zijn. Voor de Brialmont-werken in Antwerpen werd de verantwoordelijkheid binnen de *Compagnie*

Générale de Matériels de Chemins de Fer toegewezen aan algemeen directeur François Pauwels enerzijds en aan ingenieur Joseph Du Pré anderzijds. Gezien de grote hoeveelheid bakstenen die nodig zouden zijn voor de verwezenlijking van dit project, besloot de firma om verschillende steenbakkerijen te bouwen, om zo de baksteenprijs onder controle te kunnen houden. Uiteraard kwam hier de ervaring van Edouard De Vijlder heel erg van pas. Op vier verschillende locaties werden steenbakkerijen opgericht, waaronder uiteraard ook op de gronden van Edouard De Vijlder in Calmpthout (Heide) en Cappellenbosch (Franse Heide). Hiertoe werden verschillende gronden door Edouard De Vijlder ter beschikking gesteld (Afbeelding). Steenbakkerij 1 bevond zich tegenover de huidige Lorkendreef en omvatte 22 ovens. Steenbakkerij 2 bevond zich aan de Vijverslei te Cappellenbosch en omvatte 20 ovens. Steenbakkerij 3 bevond zich aan de andere kant van de steenweg naar Calmpthout te Cappellenbosch en omvatte 10 ovens. Steenbakkerij 4, tenslotte, bevond zich aan de huidige Prinses Elisabethlei en omvatte eveneens 10 ovens. Afgaande op de activiteiten in 1862 lijken de activiteiten voor het bakken van stenen in Calmpthout/Cappellenbosch ongeveer even groot geweest te zijn als de activiteiten in de andere vestigingsplaatsen te Niel en Bazil, wat wellicht te verklaren valt door de aanwezigheid van de reeds bestaande spoorlijn naar Antwerpen. Op basis van de ligging van de steenbakkerijen, is het waarschijnlijk dat de steenbakkerijen in Calmpthout en Cappellenbosch vooral dienden voor de Brialmont omwallingsmuur en de bouw van het Noorderfort. In Calmpthout waren er een heel aantal

inwijkelingen die een onderdak vonden in de arbeiderswoningen (op de hoek van de huidige Lorkendreef en Kapellensteenweg), waarvan Robert Havermans in zijn artikel voor Calmpthoutania in 1964 de namen heeft opgelijst die archivaris Jos Vosselmans eertijds had verzameld. De arbeiders waren afkomstig uit Kalmthout (Frans Vincent en P.J. Van Wezenbeek), Wuustwezel (Hub. Marijnissen en Jos Van Averdunck-Meesters), Bazel (Jan-Frans Mertens-Bursen en Bend. Van Cleemput-Verwimp), Meerle (Jan Schepers-Tuytelaers), maar ook uit Nederland: Zundert (Adriaan Schepers-Pinsteren), Rucphen (Everard Van Geel-Vissenbergh) en Etten-Leur (Joannes Luycken-Stallen). Hoewel François Pauwels er prat op ging om ten tijde van de Ateliers François Pauwels (1848-1852) en de Société François Pauwels (1852-1856) geen arbeiders in dienst te hebben onder de leeftijd van 16 jaar, kon dit dus niet gehandhaafd blijven tijdens de Brialmont werken, en werden er in de steenbakkerijen ook kinderen aan het werk gezet. Naast de bestaande spoorlijn van Antwerpen naar Essen, had de *Compagnie Générale de Matériels de Chemins de Fer* een oostelijk parallelspoor aangelegd vanaf de huidige Korte Franselei in Cappellenbosch tot enkele tientallen meters voorbij de kruising van de huidige Withoefstraat en Statielei. Vanaf dit parallelspoor waren er drie aftakkingen voorzien (Afbeelding), waarbij de eerste aftakking van het spoor leidde naar de steenbakkerij sites 2 en 3, een tweede aftakking van het spoor diende voor steenbakkerij site 4 en de laatste aftakking van het spoor in Heide-Kalmthout ter hoogte van de huidige kruising tussen de Kapellensteenweg en Lorkendreef passeerde en zo uitkwam bij site 1. Aan de overkant van de Kapellensteenweg naast de huidige Lorkendreef waren arbeiderswoningen voorzien, op de plaats waar later burgemeester Pairon woonde en waar momenteel Walda Pairon, binnenhuisinrichting, gevestigd is. Op de hoek van de Roode Dreef (huidige Missiehuiselei) en de Kapellensteenweg was een grote kleigroeve, waarvan de huidige vijver nog een zichtbare herinnering vormt. Aan de overkant van de Roode Dreef waren magazijnen en een directeurswoning, (schuin over de Withoef), meer bepaald op het perceel waar tot voor enkele jaren Zimmer Non Food gevestigd was. De Brialmont werken zouden de doodsteek voor de firma betekenen. Op 8 mei 1867 kwamen de curatoren een inventaris opstellen van het materiaal in de steenbakkerijen te Calmpthout en Cappellenbosch. Dit betrof een voorraad niet verkochte bakstenen, waarvan de waarde geschat werd op 82.343 frank. De bakstenen blijken opgekocht geweest te zijn door een ondernemer uit het Nederlandse Tilburg.

Waren Kalmthoutenaren dan toch zo bang van hun vrouwen?

Herinnering uit **Calmpthout**

Wim Kuyps plaatste deze foto op zijn facebook-pagina onder de rubriek "oude foto's van Kalmthout". Wie heeft ooit deze tekening gemaakt? Zo te zien zijn de mannen flink bang van de dame die de deur opent en haar paraplu bij heeft om naar alle waarschijnlijkheid haar verhaal te halen. Dus onze vraag bij deze tekening blijft. Waren de Kalmthoutse mannen

kort na de eerste wereldoorlog zo bang van hun vrouwen? Een andere vraag zou kunnen zijn waren de Kalmthoutse vrouwen in die jaren zo dominerend en de mannen zo onderdanig?

De verlichting of van gas- naar gloeilamp

Men kan het zich bijna niet meer voorstellen, maar tot voor de oorlog 1914 waren onze dorpen, bijna maanloze nachten, in diepe duisternis gehuld. Men moet zich de toestand, ook in de bebouwde kom, in winternachten inbeelden: alle straten waren zandwegen, bij regenweer met waterplassen bezaaid en met een verlichting, als er al een was, die niet meer dan richtpunten waren.

“De oude, zeer oude manier van verlichten met smout- of olielampen smoutpeerkens” bleef lange jaren in gebruik. Men had overigens weinig licht nodig, daar men ging slapen als 't donker werd en opstond met de zon. Alleen de lange wintermaanden dwongen licht te ontsteken. Men zat dan gehurkt rond het open haardvuur, waarover de koe- en papketel te warmen hing, de vonkende smeulende turf en heivlaggen gaven wel enige schemering en om te vertellen had men niet veel meer nodig. In een tussenvensterdje dat gemeenschappelijk was aan stal en keuken plaatste men dan een rokend “smoutpeerken” dat beide plaatsten verlichten moest!”

De smoutlamp was meestal een glazen of in terracotta drager met daarin smout, een soort week vet afkomstig van het varken, en daarin een wick. De smout werd ook gemengd met olie, gemalen sloorzand (= soort koolzaad) of beukennotjes. Het werd gebruikt in de mijnen, stallen, als nachtlampje... Einde der jaren 1800 kwamen de petroleumlampen algemeen in gebruik, toch waren er nog vele hoeven waar men zich hield aan het geheimzinnige “peerkenslicht” uit vrees voor de onkosten en voor 't gevaar van al dat nieuwe gedoe.

“We krijgen dan ook straatlantaarns, die juist brandden waar 't minst nodig was, want in de donkeren zijpaden en “s Heeren straten” naar de afgelegen gehuchten moest men op den tast afgaan.” In het dorp, de herbergen waren er eerst bij, beproefde men ook al “benzine” als brandstof voor verlichting, doch het gaslicht deed de deur toe en in 1914 werden huizen en straten in 't dorp overvloedig van “nieuw” licht voorzien. De afgelegen gehuchten bleven nog steeds ten achter, voor een of twee hoeven waren de kosten te groot om de buizenleiding te plaatsen.” De gasverlichting werd ook beter en ging van geel zwak licht naar helder wit licht dankzij de komst van het gloeikousje. Dit is een soort netje gemaakt van een materiaal dat bij verhitting helder wit oplicht. Het kwam door onderzoek van onder andere Auer von

Welsbach rond 1893 op de markt. Deze gloeikousjes moesten regelmatig vervangen worden, waardoor deze uitvinding zorgde voor een bloeiende gloeikousjesindustrie door heel Europa. Ook in België ontstond een zeer grote industrie voor gloeikousjes, welke ook veel exporteerde en nog lang is blijven bestaan. En 1928 bracht de redding! De elektriciteit én voor verlichting – én voor drijfkracht – is de laatste doch de grootste aanwinst. Hoe is die omschakeling in Kalmthout verlopen? De gemeenteraad in december 1910 en april 1911 bespreekt een contract voor de verlichting bij middel van gas. De gemeente verleent het uitsluitend recht, leidingen te plaatsen op heel het grondgebied voor verlichting, drijfkracht en verwarming. Zij bedingt dat zij niet kan verplicht worden lantaarns te plaatsen bv., tussen het Centrum en Achterbroek. De gemeente behoudt ook het recht petroleumverlichting te behouden voor de lantaarns “op het veld” en buiten de bebouwde kom. Men voorziet 50 à 52 lantaarns met gemiddeld 1500 verlichtingsuren. De lichtsterkte van een lantaarn wordt bepaald op 60 kaarsen. Voor de openbare verlichting voorziet men een kostprijs van 0,02 fr. Per bek per uur, alle kosten van aansteken, uitdraaien en onderhoud inbegrepen. Al was de gasverlichting een hele verbetering toch moest deze al snel wijken voor de elektrische verlichting. Er werd reeds op de gemeenteraad van Kalmthout in 1921 verklaart om zich principieel akkoord te

verklaren met de invoering hiervan. Het duurt dan nog wel enkele jaren. De provincie zal één of twee hoogspanningslijnen leggen over de gemeente, vertrekkende vanuit de centrale van Beerse, die heel de provincie Antwerpen van stroom zal voorzien. Er zal een kleine cabine gebouwd worden in elk gehucht, Centrum, over Heide, Gooreind, Achterbroek en Sterbos. In de kosten van de leiding (ongeveer 30.000 fr. per km – 1927) moet de gemeente niet tussenkomen. Begin 1927 valt de beslissing: de gemeente zal elektrische energie invoeren. Anno 2022 weten we niet meer wat duisternis is. We zijn zo ver geëvolueerd dat we al spreken van “lichtvervuiling”.

(bijdrage van Paul Witters)

Heide zegt het met Heiligen wee(r)tjes (Paul Witters)

Week 13 van 28 maart tot 3 april 2022

In week 13 duikelen we van maart naar de gekke maand april en die stuurt alle zotten waar het wil. De dagen in deze maand april lengen met 1u59 minuten. Deze maand is de overgangsmoed tussen lente en de eerste zomerse dagen. Toch is ook in april nog erg koud en wisselvallig weer mogelijk. Zeker tijdens de eerste dagen van de maand. Hoe kan het beter gezegd worden dan met deze spreuken:

***April heeft dikwijls een vijsken los,
en zendt regen en sneeuw over veld en bos.***

***Wil april toch niet vertrouwen, hij is en blijft
de ouwe,
nu lacht hij met zonnegloren, en dan gooit hij
met hagelstenen om de oren.***

Op **1 april**: verzenderkensdag: Maar waar komt dan het Vlaamse “verzenderkensdag” vandaan? En de daarmee verbonden gewoonte om elkaar van het kastje naar de muur te sturen, wat in het Vlaams ook wel genoemd wordt “Van Caïphas naar Pilatus”. Het leidt ons naar de lijdensgeschiedenis van Jezus Christus. Hij werd eerst van de hogepriester Annas naar Kajafas gezonden en van Kajafas naar Pilatus, om vervolgens naar Herodes te worden gestuurd en tenslotte van Herodus naar Pilatus. Het “poisson d’avril” zou hiermee ook herleid kunnen worden tot “passion d’avril” of “aprilpassie”. Van het kastje naar de muur... Ten slotte een aantal voorbeelden van Vlaamse licht gelovigen die erop uit gestuurd worden. Interessant is te zien hoe spitsvondig de Vlamingen zijn om elkaar bij de neus te nemen. Het klassieke grapje is een persoon om aprilzaad te sturen. Anderen zijn:

-Naar een metselaar om een kasseischaar of een mortelvork

-Naar een kleermaker om knoopsgaten

-Naar een garelmaker om een muizengareel of om een muizenbril

-Naar een schilder om verzaad

-Naar een apotheker om olie van muizenbenen of om gestampte muggenteentjes

-Naar de apotheker om “een flesje van ’t zelfde”. Meestal gaf men dan de naïeveling een gestopte fles mee, waarin men een wind had gelaten. Het resultaat bij de apotheker laat zich gemakkelijk raden

-Naar het café om de “wrange” van de biljart of om het zweet van de achterdeur

-Naar de boer om een palingschaar, om een patattenzeef of om borstelzaad, nagelzaad, blokzaad of kasseizaad

-Naar de kruidenier om vierkante “rondetjes”

Het zijn typische oude streekmoppen waarbij menigeen in het ootje werd genomen. Ook nu blijven de 1-aprilgrappen in gebruik. Ieder jaar wordt geprobeerd een zo geloofwaardige reden aan de man of de vrouw te brengen en de lichtgelovige op pad te sturen. Ook de media, kranten en TV, draagt zijn steentje bij en hoewel niet alles meer klakkeloos wordt aangenomen op deze dag brengen zij nog steeds mensen in verwarring. 1 april, kikker in je bil!

Toch nog graag herinneren aan twee legendarische april moppen, echt gebeurt.

1 april 1973 schrijft men in de Gazet Van Antwerpen: De Antwerpse Zoo moet door een geplande herverkaveling drastisch verkleinen. Gevolg de dierentuin heeft geen plaats meer voor vele dieren. Een aantal daarvan, waaronder vogels en reptielen, worden gratis weggeven. Sympathisanten mogen zich aanbieden, met liefst een vogelkooi, aan de ingang van de zoo. Gevolg, honderden mensen kwamen op 1 april naar de ingang aan het Astridplein afgezakt en hadden hun vogelkooitje bij.

1 april 1969 stamt uit Nederland: Nederlanders die het vertikten hun kijk en luistergeld te betalen, een belasting waarmee programma's van de publieke omroepen werden gefinancierd, konden niet worden opgespoord indien ze hun tv-toestel inwikkelden met zilverpapier, zo melde het Nederlandse radionieuws. Het zorgt voor een landelijke run op zilverpapierfolie. Heel wat winkels raken meteen door hun voorraad heen.

We gaan verder met dit krantje!

Toen we nummer 100 mailden hadden we jullie beloofd om alvast tot het begin van de lente het krantje wekelijks in jullie mailbox te steken. Ondertussen zijn we zover, wat gaat de tijd vlug! Eigenlijk wil ik deze verspreiding niet helemaal opgeven maar anderzijds hebben we al zoveel geschreven, al bijna een boek vol! We

kunnen nog wel even doorgaan op voorwaarden dat we regelmatig medewerking krijgen. Ik wil een gevarieerd krantje blijven maken rond de geschiedenis van ons dorp, rond de activiteiten die er plaats vinden, rond de mensen die er wonen. Maar om dit waar te maken moet ik kunnen rekenen op tips, informatie, foto's, enz... Ik heb het in het verleden nog geschreven, ongetwijfeld heeft iedereen nog wel een interessante foto van toen die hij of zij met onze lezers wil delen, eventueel met een verhaaltje erbij. Maar ook zonder foto..., heb je iets te vertellen of iets te melden, doen! Ben je niet zo goed met de pen maar wil je toch een verhaal brengen, nodig me uit en we maken er iets van. Ook het verenigingsleven komt terug op gang, de komende weken maken wij zeker plaats voor het aankondigen van de activiteiten. De reacties die ik nog zeer regelmatig krijg zijn steeds aanmoedigend, vandaar dat ik heb besloten nog wat krantjes te blijven maken. Jullie zondagse post is zo nog even gewaarborgd!

Heide vertelt" is een tijdelijke uitgave, gestart als BIN-initiatief tijdens de corona-periode. Verschijnt wekelijks digitaal op zondagmorgen.

Redactie: Louis van den Buijs, Heidestatiestraat 58/bus1, 2920 Kalmthout. (0477/22.24.81).

Eerder verschenen krantjes zijn te raadplegen via de website www.binkalmthout.be

